

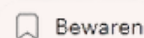
De laatste overlevenden herdenken in Auschwitz: ‘De ideologie achter dit kamp is niet dood

Tijdens de Holocaust-herdenking in Auschwitz is het woord aan de allerlaatste overlevenden. Zo hoopte de organisatie politiek buiten de deur houden, maar dat lukt niet.

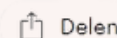
Rianne Oosterom

redacteur geschiedenis en koningshuis

27 januari 2025, 20:43

Bewaren

Delen

Sinds ze een klein meisje is, viert Tova Friedman 27 januari alsof het haar verjaardag is. Het is de dag dat ze als kind van zes werd bevrijd uit vernietigingskamp Auschwitz-Birkenau. “Sommige vrienden weten niet eens wanneer ik écht jarig ben”, zegt de in Polen geboren vrouw van 86. “Zoveel betekent deze dag voor mij.”

De toegangspoort van Birkenau achter haar is blauw uitgelicht. Om de poort is een witte tent gebouwd, die is opgezet op de modderige grond van het vernietigingskamp waar 1,1 miljoen mensen werden vermoord. Nu rijden er geen treinen meer door die poort, maar zitten er drieduizend toehoorders tegenover, stil op stoelen.

Van koning Charles tot de Oekraïense president Zelensky, er zijn staatsdelegaties uit ruim vijftig landen. Het is maandag tachtig jaar geleden dat Auschwitz werd bevrijd, de moordfabriek die symbool werd van de Holocaust.

Voor de laatste keer

Dit jaar komt geen van al die presidenten en koningen aan het woord. Alleen overlevenden spreken. Vooraan zitten de 56 mannen en vrouwen om wie het draait, met gerimpelde gezichten en met gestreepte sjaals om hun nek. Veel van hen zijn er waarschijnlijk voor de laatste keer.

Tova Friedman vertelt op het podium over de stank die ze rook toen ze de wagon uitkwam. “Ik wist als kind van vijf al wat die stank betekende.” Ze vertelt over de meisjes die op blote voeten door de modder richting de gaskamers liepen, met uitgemergelde lichamen.

“Zij werden as. Ik dacht alleen maar: is mijn barak hierna aan de beurt? Ik dacht dat het normaal was dat Joodse kinderen moesten sterven.”

Aan Auschwitz ontkomen

De woorden komen binnen bij Jacques Grishaver, voorzitter van het Nederlands Auschwitz Comité. Hij zit op een stoel op rij twintig. De tachtiger met een grijze bos haar, een keppeltje en een bril was net als Friedman nog maar een kind in de oorlog. Een Joods kind. Grishaver is de enige Nederlandse Holocaust-overlevende die bij de grootschalige herdenking is.

Hij is naar Polen gekomen met het regeringsvliegtuig, samen met de rest van de zware Nederlandse delegatie, bestaande uit premier Schoof en de Oranjes: koning Willem-Alexander, koningin Máxima en prinses Amalia, die haar eerste herdenking bijwoont.

Anders dan Friedman ontsnapte Grishaver aan Auschwitz. Zijn ouders lieten hem achter bij een onderduikgezin toen ze zich moesten melden in de Hollandsche Schouwburg in Amsterdam. Wonder boven wonder wisten zij toch te ontkomen aan transport naar een van de vernietigingskampen.

Grishaver: “Een Joodse verzetsman wilde mijn opa redden uit de Hollandsche Schouwburg, maar die zei: ‘Laat mij maar zitten, mijn kinderen daar hebben nog een kleintje’. Mijn opa en oma hebben zich voor ons opgeofferd. Ik was in Amsterdam een van de weinige Joodse jongetjes die na de oorlog z’n vader én moeder nog had.”

Bijna zijn hele Joodse familie werd vermoord, in onder andere Auschwitz. Desondanks was Grishaver ‘een heel vrolijke kerel’ in zijn jeugd. “Om te overleven hoogstwaarschijnlijk. Ik ben later vaak ziek geweest, vanwege de oorlog. Dankzij mijn lieve vrouw ben ik er nog, maar ik heb het altijd meegedragen als een enorme last.”

De ideologie achter Auschwitz is niet dood

In de grote, witte tent komt nog een overlevende naar voren. Het is Leon Weintraub, een gepensioneerde dokter met een rode strik om. “Ik heb veel geleden”, zegt hij. “Omdat ik in het kamp gescheiden werd van mijn familie. Omdat ik bang was voor de zwarte rook. Wij werden tot wegwerpartikelen gemaakt.”

Politiek is nooit ver weg

Door alleen overlevenden het woord te geven, hoopte het Auschwitz-museum in gepolariseerde tijden politiek buiten de deur te houden. Maar politiek is tijdens de ceremonie juist overal, ook in de toespraken van de overlevenden.

**nieuws
in de klas**

Tova Friedman zegt: “Tachtig jaar later is deze wereld in crisis. Onze joods-christelijke waarden worden bedreigd door angst en extremisme, door antisemitisme dat zich verspreidt over de naties. Het schokt ons allemaal. Israël is de enige democratie in het Midden-Oosten. Maar het land moet vechten voor zijn voortbestaan en voor zijn manier van leven.”

‘Hij durfde het te zeggen’

Politiek wordt het pas echt als de grootste donateur van het Auschwitz-museum ten tonele verschijnt, de rechtse activist Ronald S. Lauder. “We willen niet dat ons verleden de toekomst van onze kinderen wordt”, zegt hij. “Op 7 oktober werden Joodse kinderen afgeslacht, om dezelfde reden als toen: de eeuwenoude haat tegen Joden.”

Het publiek, en ook Grishaver, applaudisseert. “Hij durfde het te zeggen”, zegt hij na afloop van de ceremonie. “Dat raakte mij.” Overweldigd stapt hij met de Nederlandse delegatie in een auto, die begeleid door de sirenes van de Poolse politie naar het vliegveld rijdt.

Hij belt nog even vanuit de auto en memoreert hoe afgeladen de tent was. “Zoveel steun, van zoveel kanten. Het is nog geen verloren zaak om een Jood te zijn.”

Hoe verliep de bevrijding van Auschwitz

Auschwitz werd op 27 januari 1945 bevrijd door het Rode Leger. De militairen wisten niet wat ze zagen, ze hadden geen idee van het bestaan van het kamp. De Sovjets troffen rond de zeventuizend gevangenen aan. Die waren zo zwak dat ze niet eens meer hun barakken uit konden strompelen. Onder hen waren zo’n 120 Nederlanders, veelal Joden.

De nazi’s hadden het grootste vernietigingskamp al grotendeels ontmanteld. De gaskamers waren opgeblazen. In de weken ervoor werden 60.000 gevangenen geëvacueerd, ze moesten honderden kilometers te voet afleggen naar andere kampen, de zogeheten ‘dodenmarsen’. Heel veel gevangenen stierven onderweg door bevriezing of verhongering.

De zeventuizend achtergebleven gevangenen waren te zwak om te lopen en werden daarom achtergelaten. De Joodse officier Georgii Elisavetskii vertelde later in zijn leven hoe bang de Joodse gevangenen waren, die er volgens hem uitzagen als ‘levende skeletten’, toen ze de soldaten zagen.

Pas als toen hij in het Jiddisch tegen ze begon te praten, kwam de boodschap van bevrijding aan. “Ze renden op ons af, schreeuwden, vielen op hun knieën, kusten de kleppen van onze jassen en sloegen hun armen om onze benen. En wij bewogen niet, stonden stil terwijl onverwachte tranen over onze wangen liepen.”

Prinses Amalia en voorzitter Jacques Grishaver van het Nederlands Auschwitz Comité op de luchthaven van Katowice. ANP

Ook de Oekraïense president Volodymyr Zelensky (midden) woonde de herdenking bij. Jacek Szydowski / Forum

Overlevende Tova Friedman spreekt bij de herdenking. Getty Images

Bij de toegangspoort van het voormalige vernietigingskamp is een tent geplaatst voor de gasten. Brunopress

Rechtse activist en donateur aan het Auschwitz-museum Ronald S. Lauder. REUTERS